

УДК 93

Б.СЫРТАНОВТЫҢ "ЫНТЫМАҚ ЕРЕЖЕСІ" ЖӘНЕ ЕЛ БАСҚАРУ МӘСЕЛЕСІ

Анасова А.Б.

тарих магистрі, ҚМПИ, Қостанай

Қазымбекова Т.Н.

"Тарих"мамандығының

4 курс студенті

Аннотация

Бұл мақалада авторлар Барлыбек Сыртановтың халықты бірлікке, ынтымақтастыққа шақырған «Ынтымақ ережесі» атты құжаттың мазмұнына ғылыми тұрғыдан талдау жасаған. Ережеде ел басқару ісін дәстүрлік салт-санамен, әдеттік-құқық нормаларымен реттеуді негізге алынғаны жөнінде айтылады.

Аннотация

В данной статье дается научный анализ документа Барлыбека Сыртанова "Правило солидарности", в которой автор призывает народ к солидарности и единству. В "Правилах..." рассматриваются вопросы правления государства на основе традиционного сознания, норм обычного права.

Abstract

This article provides a scientific analysis of the document's Barlybek Syrtanov "solidarity rights", which the author calls the people to show solidarity and unity. In "Rules ..." questions of the Board of the State which base on traditional consciousness of customary law.

Түйінді сөздер: Ынтымақ ережесі, қоғамдық-саяси қызмет, дәстүрлік салт-сана, әдеттік-құқық нормалары, "Жеті жарғы" заңы.

Ключевые слова: Правило солидарности, общественно-политическая деятельность, традиционное сознание, обычно-правовые нормы, закон "Жеті жарғы".

Keywords: Rule of solidarity, social and political activity, the traditional consciousness, usually - the rule of law, the law of "the seven laws."

1.Кіріспе. Барлыбек Сыртанов қазақ зиялыларының ішіндегі ерекше тарихи тұлға болып қалыптасқан алаш азаматы. Еліне қиын-қыстау кезендерде, елде болып жатқан өршіп тұрған өзекті мәселелерді шешуге еңбек еткен, көпшіліктің құрметіне ие болған адам. Барлыбек Сыртановтың саяси-құқықтық көзқарасында XX ғасырдың басында Қазақстанның қоғамдық-саяси және құқықтық ой-пікірде мүлдем беймәлім болып келген мәселе - жергілікті елді мекендерде, ауыл арасында басқару ісін дұрыс жолға қою болды. Қазақ қоғамына патша өкіметі енгізген болыстық жүйенің тиімсіздігі бәрімізге белгілі.

Қазақ қоғамына дерт болып жабысқан осы мәселе Барлыбек Сыртановты да қатты ойландырады, жікке, партияларға бөлініп алған халықты қайта ынтымақтастырып, басын біріктіру мәселесіне жар құлағы жастыққа тимей, ерекше көңіл бөледі, түн ұйқысын төрт бөледі. Соның жемісті нәтижесі ретінде, ой толғанысы мен білімділігінің айғағы болып дүниеге "Ынтымақ ережесі" келеді.

2.Негізгі бөлім. "Ынтымақ ережесі" бұрын-соңды ғылыми айналымға түскен емес. Оны 1960 жылы Барлыбек Сыртановтың туған баласы Әбдікәдір Барлыбекұлы Сыртанов Талдықорған қаласындағы І. Жансүгіров мұражайының қолжазбалар қорына табыс еткен екен. Барлыбек Сыртанов отставкаға шыққан соң, ел басқару ісімен тікелей шұғылданып, халықтың партияға, руға, жікке бөлінуінің тамырына балта шабу мақсатында Бұқабай елі арасында 50 үйден тұратын қауымдастықта тәжірибе ретінде, ауыл ақсақалдарымен тікелей ақылдаса отырып, басқарудың жаңа "Ережесін" енгізеді. Бұл құжаттың басында "Бұқабай балаларының Ынтымақ ережесі". Барлыбек Сыртанов 50 үй арасында мынандай ұйым ашады" деген мәлімет бар. Талдықорған облысы Қапал ауданы тұрғындарының айтуына қарағанда, бұл "Ереже" "Бәкеңнің "Ынтымақ ережесі" деп аталып кеткен, небары 15 баптан тұрады, бірақ жазылған жылы белгісіз.

Барлыбек Сыртанов жазып қалдырған бұл құжаттың мазмұнына ғылыми тұрғыдан талдау жасап қарасақ, ел басқару ісін дәстүрлік салт-санамен, әдеттік-құқық нормаларымен реттеуді негізге алған. "Ереженің" негізгі идеясы көшпелі қазақ қоғамында әлеуметтік практиканың сындарынан өтіп қалыптасқан, дала демократиясының гуманистік, қайырымдылық, қауымдастық, ынтымақтастық сияқты негіздері мен ислам дінінің талаптарына сай келетін ұғымдар болып табылады. Қорытынды сөзбен айтқанда, бұл реформаторлық мазмұнға ие болған құжат болып қабылданатыны даусыз.

Барлыбек Сыртановтың "Ынтымақ ережесінің" талаптары бойынша ел басқару ісі және олардың арасында болған дауларды шешу елді мекенде халық болып сайлаған беделді ақсақалға жүктеледі. Оның айтқан сөзі, жүргізген іс-әрекеті барлық қауым мүшелеріне міндетті болуы тиіс. "Ереженің" 13 бабында: "Өз арамызда дау болса, сайлаған ақсақал бітіріп тұрсын" - деп атап көрсетіледі. Егер дау бірнеше елді мекенді қоныстанған бірнеше елдердің арасында болған болса, "сайланған сегіз ақсақал бітіріп тұрады" - деп белгіленген. "Ережеде" Барлыбек Сыртанов бұл жерде дауларды шешуді қазақтың әдет-ғұрпы бойынша билерге жүктемейді, керісінше, ақсақалдар құзыры деп таниды. Мұның себебі, 1867-68 жылдарда қазақ даласына енгізілген "Уақытша ережеден" кейін билердің сайлау арқылы "халық сотына" ие болу мәртебесінің нәтижесінде әділетсіздікке, паракорлыққа кеңінен жол ашылуының салдарынан беделін мүлдем түсіріп алғандығында болса керек. Себебі, халық сотын сайлау орыс ұлықтарының тікелей араласуымен болып, олардың ұсынысымен болатын іске айнал-

ған еді. Осыны байқаған Барлыбек Сыртанов дауларды шешу мен ел басқару ісін беделді, ел таныған, шешендікті меңгерген ақсақалдарға жүктейді.

"Ынтымақ ережесінің" нормаларындағы негізгі талаптар - елдің ынтымақтастығын нығайту, бірлік идеясын уағыздау, ұлт санасына жағымсыз қимыл-әрекеттермен қауым болып күресу және қайырымдылық пен қамқорлық жасау. Барлыбек Сыртанов "Ережеде" екі мәдениеттің жемісін пайдалана білген. Біріншісі - ғасырлар қойнауынан тамырын тартқан көшпелі қазақ қоғамының гуманистік, қауымдық институттары болса, екіншісі - ислам дінінің кейбір талаптары. Осы екі ұғымды ол үйлестіре отырып, бір мағынаға енгізумен "Ынтымақ ережесі" деп атаған. Бұл ұғымның өзі қазақ халқының фольклорымен, тіпті, қазіргі күні де мемлекетімізде өзінің көкейтестілігін жоймаған ынтымақтастық, тұрақтылық, қоғамдық келісімділік идеяларымен етене үндес екені аса көрегендіктің белгісі. Қазақ халқы көне заманнан бері: "Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді", "Бөлінгенді бөрі жейді, жарылғанды жау жейді", "Бірлік болмай, тірлік болмас", "Игілік басы - ынтымақ", "Ырыс алды - ынтымақ", "Ынтымақ - бұзылмас қорған", "Ынтымақ қайда болса, ырыс сонда", "Ынтымақтың түбі - игілік, бірлік түбі - тірлік" және т.б. сөздер айтып, халықты ынтымаққа шақырып отырған. Бұл өсиеттер қазіргі заманда мемлекетіміздің Конституциясы мен Әнұранынан да өзінің шешімін тауып отыр.

Орыс әкімшілігі қазақ қоғамын өз тарапынан тиімді басқару үшін және отарлық саясатты күшейту мақсатында империя құқық жүйесін енгізуді негізгі саясатының санатына жатқызды. Бұл мақсатты іс жүзіне асыру барысында Қазақстанда әр мағынадағы құқық жүйелері бір-бірімен сапырылысып, өкімет органдарына бассыздық пен заңсыздыққа кең көлемде жол берулеріне жағдайлар туғызды. Өлкеде қазақ халқының санасына мүлдем жат, беймәлім, қабылдауға әлі дайын емес құқықтық жүйені пайдалану әділ сотты чиновниктер мен қалталылардың қолына шоғырландырды. Патша өкіметі өз тарапынан бірнеше рет қазақтың әдеттік-құқықтық нормаларын жүйеге келтіруге әрекеттер жасаған еді. Осы мақсатта қазақ қоғамының қатынастарын реттейтін әдеттік-құқық нормаларын жинауға бірнеше дүркін ғылыми-зерттеу экспедициялары құрылды. Олар шын мәнінде қазақтың әдеттік - құқық жүйелерін жинап, зерттеуде осы күні де құндылығын жоймаған еңбектер қалдырды. Бірақ, бұл материалдар негізінде ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде үлкен роль атқарғанмен, соттардың құқық қолдану практикасында судьялардың орыс тілін білмеуіне байланысты пайдаланылған жоқ және орыс зерттеушілерінің бұл мақсатта жазған еңбектері кемшіліктерге толы болғаны да құпия емес.

Бірақ, қазақ қоғамының қоғамдық қатынастарын реттелген тәртіпке салу патша өкіметінің назарынан тыс қалған емес еді. Мән-жайларға қанық болған отарлық әкімшілік билердің Төтенше съездерінің құзырына құқық нормаларын жасау құқы беріледі. Бұл съездер жылына бір немесе екі рет, ары кеткенде екі жылда бір рет шақырылып отырды және арнайы істерді қараумен, уезд сот практикасының қорытындысы бойынша Ереже қабылдады. Ережелерде құқық нормалары болғандықтан арнайы қылмыстық және азаматтық істерді қарауда уезд немесе бірнеше уезд аумағында қолданылып отырды.

"Ынтымақ ережесінде" мұсылмандықтың бес парызын қазақ халқына міндеттеу әрекеті жасалғанын аңғарамыз. "Зекет, қайыр-садақа, үшір малы жоқ кедейдікі, жыл сайын бөліп бере беру, кедей жоқ болса, медресенікі" - деп талап қоя келе, "Ереженің" 9-шы бабында: "Бозбалалар, қарасақал, ақсақалдар намаз оқымаса, ораза ұстамаса, үшір бермесе, бай зекет бермесе - айыпты болсын, айыбы шариғат қосқаннан басқа, әр жолға он сомнан айып көптікі»-деген норманы енгізеді. Барлыбек Сыртановтың бұл мағынадағы идеяларының мәні - қазақты қайткен күнде ислам дініне тарту, оның негізгі талаптарын халыққа міндеттеп, имандылыққа баулу. Себебі, қазақ өзін қанша мұсылман дегенімен көшпелі қазақ қоғамында, жаппай отырықшылықтың болмауына байланысты, ислам діні өз мағынасында халықтың санасына енген жоқ. Міне, осындай жағдайларға қарамастан Барлыбек Сыртанов намаз оқуды, ораза ұстауды, пітір, садақа, зекет және үшір сияқты исламның міндетті қағидаларын қа-

зақ халқына міндеттеуді аса қажет деп таниды. Көрсетілген нормада ол аталмыш парыздарды өтеуді дәулетті адамдардың басты борышы санаттарына жатқызады. Себебі бұл борыштар мұсылман баласын дүниеқоңыздықтан, пайдақорлықтан, асып-тасып кету сияқты жаман әдеттерден сақтандырып, әл-ауқаты төмен, мүсәпір адамдардың материалдық жағдайларын жақсартуға үлкен себебін тигізеді.

Ал, ораза ұстауды халыққа міндеттеу Барлыбек Сыртановтың ойынша, адамды ұстамдылыққа, құдайға құлшылық етуге үйрету және дәулетті адамдардың кедей, ішуге тамақтары жоқ мүсәпірлердің аштықты қалай басынан кешіретінін сезініп, мейірімділігін, жаны ашуын күшейту болып табылады. Егер адамдар намаз оқымаса, ораза тұтпаса, үшір, зекет бермесе Барлыбек Сыртанов "Ережеде" шарифат жолымен жазаланып, үстіне қоса 10 сом айып салуды бекіткенін байқадық. Бұл жерде ол, мысалы, оразаны бұзғаны үшін қолданылатын кәффәрат жазасын айтып отыр. Кәффәрат бойынша бір құл азат етіледі, оған шамасы жетпесе рамазан айы аяқталған соң 60 күн қатарынан ораза ұстайды. Денсаулығына байланысты оған шамасы келмесе, 60 адамды тойындыруы тиіс. Ал, ақша мөлшерінде айып салу шарифатта мүлдем көрсетілмеген, оны енгізген Барлыбек Сыртанов. Ондағы мақсаты дін талаптарын орындамаған, орындауға мүлдем ынтасы жоқ қазақтарды экономикалық санкция, тетіктер қолдану арқылы ізгі ниеттілікке, қайырымдылыққа шақыру.

Байқап қарасақ, Барлыбек Сыртановтың "Ынтымақ ережесінде" зиялылық мүлдем байқалмайды. Ол діннің талаптарын бәріне міндетті деп санайды, яғни ол құрған қоғамда дін мемлекеттен, мешіт мектептен бөлінбеген. Бұл идеяның пайдалы және зиянды жақтары да бар екені ақиқат. Дінді ұстау әркімнің жеке ісі болуы шарт. Ал, діннің халықты тәрбиелеуде, қайырымдылыққа баулуда, аяушылыққа шақыруда рөлінің шексіз мүмкіндіктері бар екені ешқандай дау тудырмаса керек.

"Ынтымақ ережесінде" Барлыбек Сыртанов қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан, қауымдық, гуманистік сипаттарға ие болған әдеттік құқықтың "ағайыншылық", "жұртшылық", "асар", "қонақ жайлылық", "қызыл көтеру", "жылу" сияқты көптеген институттарын жаңа мағынада, қазақ қоғамының XX ғасыр басындағы даму үрдісіне үндес сипатта жаңаруымен қолданады. Талдау жасап қарасақ, Барлыбек Сыртанов қазақ қоғамының этнопсихологиялық және қауымдық демократияның, көшпелі өмірдің өз заңдылығы дүниеге келтірген феноменальдық құбылысты қайткен күнде сақтап қалуды мақсат етеді. Қазақ халқының "жылу" институты Барлыбек Сыртанов енгізген «Ынтымақ ережесінде» былайша нормативтік сипатқа ие болады: "Біреу ақы мал тартып қалса, көбіміз төлейік, бай-кедей демей". Немесе 2-ші бапта: "Малы кемірек, біреудің мініп жүрген аты, сауып жүрген сиыры өліп қалса, кідірмей, көбіміз сол малды белдеуіне байлап бермек болдық".

"Ынтымақ ережесі" талаптарының сапынан 5-ші бап ерекше көзге түседі. Бұл норма қазіргі нарықтық қатынастар қалыптасып келе жатқан қазақ халқына терең ой салып, әлсіздер мен мүсәпірлер, кедейлер мен тамақ тауып іше алмайтын дәрменсіз қарттар және аурулары асқындаған адамдардың дәрігерлерге қаралуға қаражаттары тапшы болғандарға қайырымдылық пен қамқорлықтың негізінде көмек көрсетуді міндеттейді: "Ғұмырынша жазылмайтұғын біреуде ауру болса, көбіміз дәрігерге қаратайық, шығыны көп те болсын, бай болсын, бай-кедей демей"-деп көрсетіледі Барлыбек Сыртановтың "Ынтымақ ережесінде". Нағыз гуманизм деп осыны айтуға болады.

Қазақ халқы ежелден егіншілікпен жақсы айналысқан халық. Соған байланысты егін, пішенді ору қазақ халқына жауапты, қыс азығын дайындаудағы ең басты міндеттердің бірі болған. Тез арада шашпай-төкпей жинап алу асқан ұйымдастырушылықты, жауапкершілікті талап ететіні айқын. Қашанда бірлігі жоқ, жалқаулыққа бейім, іс бастауда енжарлық танытатын қазақ халқын Барлыбек Сыртанов "Ынтымақ ережесінде" науқан кезінде бір нормаға бағындыруды жөн көреді, ал орындамағандарға айып тағайындайды. 12-ші бап осы мәселені былайша бекітеді: "Шаруа жайынан егін уақытында, пішен уақытында үй басы бір кісіден жұмысшы, аз болса екі үйден бір кісі шығарып, менікі-сенікі демей, егін, шөпті сол кісілер

бітіріп тұрады. Кісі жоқ болса, ақшаға кісі жалдап береді. Кімде-кім үйде отырып, бармаймын десе, бір қойын жұмысшылар ұстап сойсын, бармаған сайын". Осы санада қалыптасқан қазақты еңбекке тартудың бір шарасы жоғарыдағы нормада көрсетілген қойын алу арқылы экономикалық санкциямен еңбекке тарту, қауым алдындағы жауапкершілігін мойындату болып табылады.

Жоғарыда көрсетілген мәселелерден басқа Барлыбек Сыртановтың "Ынтымақ ережесінде" қазақ қоғамында кең етек жайған "жесір дауы", көп әйел алушылық және қалың мал беруден туындайтын жеке мәселенің бірі - әйелі өлген еркекті орнықтыру, оның жаңа неке құруы. XX ғасырдың басында бұл мәселе қазақ зиялыларын қатты толғандырған еді. Әсіресе, қалың малды төлей алмай, үйленуге әлеуметтік жағынан мүмкіншілігі жоқ қазақ жігіттерінің саны көбейе түсіп, демографиялық ахуалға диспропорциялық, орны толмас жағымсыз құбылыс тудырғаны анық байқалады. Осы мәселеге ерекше көңіл бөлген және оны жеке мәселе етіп баспасөзде көтерген Барлыбек Сыртановтың пікірлесі және серігі Жанша Сейдалин болды. Ол "Айқап" журналында былай деп жазды: "Қазақ жұртында екі түрлі жаман әдет бар. Түптен ойлап қарасақ, сол екі әдет қазақ халқында...жаман. Олардан құтылмай қазақ жұрты оңбайды... егерде қазақ жұрты сол екі әдеттен құтылмаса, бұл екі әдеттің бірі - ұрлық, бірі - жесір дауы, қызын сатып мал алу. Ұрының оқыған намазы қабыл бола ма? Қызын сатып, тамағын тойдырған отағасының ішкен-жегені адал болар ма? Ойлап қараңыздаршы!.. "Жесір дауы" әйел адамды адам есебінен шығарып, мал есебіне аударып жіберді. Қалың малды төлеп болса да, қазақ жұртының 30-40 жасқа келген сақа жігіттері үйірі жоқ айғырдай азынап жүр. Жұртта жесірін ала алмаған бозбала бойдақ көбейіп барады. Қазақтың тұқымы құрып бара жатыр: ойнастық қылып, мерез ауруы жұрттың сүйегіне сіңіп, жайылып бара жатыр".

Ұлттың шекесіне қатты батқан осы мәселені Барлыбек Сыртанов ескере отырып, "Ынтымақ ережесінің" 4-ші бабында: "Біреудің қатыны өліп қалса, көбіміз қатын алып береміз, бай-кедей демей" - деп, қазақ халқына қалың малдан құтылудың жолын көрсеткендей болады. Қазір де ағайын, туысқан болып келін түсіргенде барлық қиындықтарды көтеріп алу сол дәстүрдің жалғасы болса керек.

Барлыбек Сыртанов "Ынтымақ ережесінде" ел арасында кездесетін ұрлық, теріс, жағымсыз қылықтарға қолданылатын шараларды да белгілейді. Оның бірнеше нормалары осы мәселеге арналған. "Жастар үлкенге тілі тисе ат-шапан айып, қолы тисе екі ай кінәлі кісі қолы тиген кісінің үйіне отын-суын алып берсін" - деп белгіленеді. Бұл бапта Барлыбек Сыртанов Тәуке ханның "Жеті жарғысына" мүлдем беймәлім жазаның түрін енгізіп отыр. Атап айтқанда, "Жеті жарғы" заңы әке-шешесіне, үлкен бауырларына, жалпы жасы үлкен кісілерге қол жұмсаған немесе тіл тигізгендерге негізінде ар жазасын қолданған. Бұл жаза масқаралау және елден қуу болып екіге бөлінген. Масқаралаудың негізгі мақсаты - құқық бұзушылық істеген адамды ел арасында ұялту. "Масқаралау жазасына кесілген адамның мойнына құрым киіз, бетіне қара күйе жағады да, оны сиырға немесе есекке теріс отырғызып, бүкіл ауылды айналдырады. Оны бүкіл ел, бала-шаға мазақ етеді. Ұялған адам екінші рет теріс қылық жасауға бармайтындығын айтып, бүкіл халық алдында уәдесін береді. Қазақ қоғамында масқаралау жазасын негізінде ата-анасына, жасы үлкен қарияларға тіл тигізген немесе қол жұмсаған адамдарға қолданған".

Барлыбек Сыртанов ата салтпен бірге келе жатқан масқаралау жазасының жаңа заманда, XX ғасырдың басында үлкен өзгерістер болып жатқан қазақ қоғамында тиімді нәтиже бермейтінін аңғарғандай. Себебі, қоғамдық қатынастардың сапалы өзгеріске ұшырауына байланысты адамның санасы да дәстүрлік масқаралау жазасын басқаша қабылдауға бейімделіп үлгерді, сондықтан оны қолдану тиімсіз болды. Осы мәселелерді жақсы аңғарған Барлыбек Сыртанов екі ай мерзімінде айыпты адамды қол жұмсаған кісінің үйінде еріксіз жұмысқа салуды өте тиімді жаза деп түсінеді.

"Жеті жарғы" заңында ер-тұрман ұрлағаны үшін арнайы бап бекітілмеген. Бұл әрекет жалпы ұрлық ұғымымен қамтылып, адамдардың ұрланған мүліктерінің құнынан 27 есе артық өндіріліп отырған. Барлыбек Сыртанов Ереженің 11-ші бабында: "Баласы айыл-тұрман ұрласа, әкесі көпке ат-шапан айып береді, ұрланған нәрседен басқа" деген талапты бекітеді. Бұл нормада түсініксіз қалған бір мәселе: ересектердің айыл-тұрман ұрлағаны үшін тартатын жазасы айқындалмаған, тек баласымен ғана шектеледі.

Барлыбек Сыртанов өз ұлтының патриоты ретінде қазақ қоғамында біртіндеп көрініс бере бастаған жағымсыз, салт-санаға мүлдем жат көріністерге, атап айтқанда, маскүнемдік, құмар ойындар, ойнас жасау, т.б. әрекеттеріне дер кезінде баға беріп, алдын орамаса, болашақта ұлтты қандай жағдайға душар ететінін болжай білді. Сондықтан да "Ынтымақ ережесінде" ол аталмыш әрекеттерден қазақ жұртын сақтандыруды көздейді. 14-ші бапта "Қарта, басқа құмар ойнамасқа", дей келе, Ереженің 10-шы бабында: "Ұрлық, өтірік, боқтау, ойнас тіпті болмасын, болса абақтыдан басқа, көпке ат-шапан болсын" - деп қорытындылайды өз ойларын.

Бұл жерде Барлыбек Сыртанов осы жасалған әрекеттерге ат-шапаннан басқа абақтыға, яғни түрмеге жабуды талап етеді. Бірақ түрмеде отыру мерзімі көрсетілмеген және бұл шараны қолдану соттың емес, ақсақалдардың шешуімен болатындығын ескерсек, соттың үкімінсіз абақтыға жабу қандай тетіктермен іс жүзіне асырылатыны да мүлдем түсініксіз қалғанын аңғарамыз.

3.Қорытынды. Міне, Барлыбек Сыртановтың ұшқыр ой, даналық көзқарасымен жазылған бұл құжаттың Қазақстанның XX ғасыр басында құқықтық ой-пікірде ерекше орын алатыны күмән тудырмаса керек. Сол бір қиын-қыстау кезеңде жергілікті басқару ісіне қарлығаш қанатымен су тамызғандай реформаторлық жаңалық енгізіп, қайтсек басқару ісін жақсартамыз деген сауалға өз тарапынан жауап беруі бағалауға тұрарлық іс. Баспасөз беттеріне жергілікті басқаруды жақсарту туралы қазақ зиялылары тек мәселе ғана көтерді, идеялар ұсынды, ал Барлыбек Сыртанов өз тарапынан қазақ қоғамында іске асырудың үлгісін танытты.

Тіпті, қазірде тәуелсіздікке қолымыз жеткен Қазақстанда соңғы кездерде ауылдарда ақсақалдар кеңесін құрып, билер сотын жандандырып, олардың құзырына ауыл мәселесін, болған дауларды шешу хақында жиі-жиі айтылып жүр. Бұл идеяларды іс жүзіне нақтылы асыратын болсақ, Барлыбек Сыртанов ойлары ескерілетіні және пайдаланылатыны дау тудырмаса керек.

Әдебиет тізімі

Мұқанов С. Халық мұрасы. Алматы, 1994, 254 б.

Өзбекұлы С. Барлыбек Сыртанов. Алматы, Жеті жарғы, 1996.108 б

Өзбекұлы С. Арыстары алаштың. Алматы: Жеті жарғы, 1998, 212б.

Тынышбаев М. Барлыбек Сыртанов. // Қазақ, 1915, № 95.

Тынышбаев М. Материалы к истории киргиз-казахского народа. Ташкент, 1925, 200-бет;